

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
Факультет романо-германської філології
Кафедра педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На правах рукопису

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДЧІВ БІОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**
**FORMATION OF SPEECH CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF THE
FACULTY OF BIOLOGY IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL
TRAINING**

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»
зі спеціальності 011 Освітні педагогічні науки

Виконала: студентка заочної форми навчання
Усачова Олександра Геннадіївна

Керівник: к.пед.н., доц. Прокоф'єва Л.Б. _____

Рецензент: к.п.н., доц. Батюк Н.О. _____

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Усачова Олександра Геннадіївна*

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ 2022 р.

Завідувач кафедри
_____ проф. Цокур О.С.

Захищено на засіданні ЕК № _____
протоко № _____ від _____

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, ECTS, бали)

Голова ЕК
_____ проф. Букач М.М.

Одеса 2022

АНОТАЦІЯ

Усачова Олександра Геннадіївна. Формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів біологічного факультету в процесі професійної підготовки. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності – 011 Освітні, педагогічні науки. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2022. Рукопис.

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості системи формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів біологічного факультету в процесі професійної підготовки. Розглянуто сутність, закономірності та структуру мовленнєвої культури, визначено сучасні методологічні підходи до формування риторичної підготовки, обґрунтовано компоненти техніки мовлення майбутніх викладачів біології в процесі професійної підготовки.

У результаті експериментального дослідження визначено рівень сформованості мовленнєвої культури майбутніх викладачів 2 та 3 курсу спеціальності 014 – середня освіта, Біологія. На основі якого розроблено тренінг з формування техніки мовлення студентів 2 та 3 курсу спеціальності 014 – середня освіта, Біологія.

Ключові слова: мовленнєва культура, педагогічна техніка, техніка мовлення, риторична підготовка, риторична майстерність, ораторська майстерність.

Abstract

Usachova Olexandra. Formation of speech culture of future teachers of the faculty of biology in the process of professional training.

A qualification work for obtaining the higher education Master's degree in the specialty 011 Educational Pedagogical Sciences. Odessa: Odessa I.I. Mechnikov National University, 2022. Manuscript.

In the qualification work, the peculiarities of the system of formation of the speech culture of future teachers of the Faculty of Biology in the process of professional training were investigated. The essence, regularities and principles of speech technique are considered, modern methodological approaches to the formation of rhetorical training of future teachers in the process of professional training are determined, the components of rhetorical training of speech technique of speech culture of future teachers in the process of professional training are substantiated.

As a result of the experimental study, the level of formation of the speech culture of the speech technique of future teachers of the 2nd and 3rd year of the specialty 014 - secondary education, biology, on the basis of which training was developed on the formation of speech technique for students of the 2nd and 3rd year of the specialty 014 - secondary education. Biology.

Key words: speech culture, pedagogical speech, pedagogical technique, speech technique, rhetoric, rhetorical training, rhetorical skill, oratorical skill.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. Теоретико- методологічні засади розвитку мовленнєвої культури майбутніх викладачів в процесі професійної підготовки.	
1.1.Сутність та структура мовленнєвої культури майбутніх викладачів.	10
1.2.Формування техніки мовлення та риторична підготовка майбутніх викладачів як педагогічна проблема.	23
1.3.Методики з риторичної підготовки в процесі підготовки майбутніх викладачів.	50
Висновки до розділу I	63
РОЗДІЛ II. Дослідно - експериментальна робота з формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів біологічного факультету в процесі професійної підготовки.	
2.1. Діагностика рівня майбутніх викладачів біологічного факультету.	66
2.2. Тренінг щодо удосконалення техніки мовлення майбутніх викладачів в процесі професійної підготовки.	75
Висновки до розділу II	84
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	98

Вступ

Актуальність і доцільність дослідження.

В ХХІ ст. українська система освіти займає позицію переосмислення та розвитку за вимогами гуманістичної парадигми, стандартів освіти країн Європейського Союзу, вимог стейкхолдерів та інтересів студентів. Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція нової української школи тощо. Все це змінює вимоги до особистості педагога та його майстерності.

Відбуваються стрімкі зміни в сучасному суспільстві, як глобалізація, інтеграція, невинне упродження інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій в усі галузі, які якісно впливають на сферу освіти. Інформаційне суспільство висуває підвищені запити щодо мисленнєво-мовленнєвих і комунікативних якостей особистості, а заклади освіти покликані формувати комунікативну та мовленнєву культуру фахівців. Володіння мистецтвом гарного спілкування, переконливої комунікації, впливу на аудиторію або конкретну особистість, вираження своєї думки, донесення своїх ідей до слухачів, проведення педагогічних тренінгів і науково-популярних презентацій, публічних виступів потрібно усім викладачам.

Отже ми можемо підкреслити, що мовленнєва культура є невід'ємною складовою успішної професійної реалізації.

Підвищенню рівня мовної і мовленнєвої культури присвятили праці вчені-лінгвісти І. К. Білодід, Н. Д. Бабич, Д. І. Ганич, М. А. Жовтобрюх, І. І. Ковалик, А. П. Коваль, М. І. Пентилюк, М. М. Пилинський, В. М. Русанівський, С. Я. Єрмоленко та інші.

Такі дослідники як: Н. Загребельна, О. Залюбівська, М. Корчова, Л. Кузьміна, О. Кучерук, Л. Литовченко, Х. Макович, А. Певрушина, Є. Тягнирядно, Д. Ципіна, Т. Чернишова динамічно опрацьовують ідеї формування та розвитку риторичних умінь професіоналів різних сфер у процесі підвищення професійної підготовки.

Теоретичним осмисленням до проблем техніки мовлення у вищій школі займалися О. Біляєв, М. Ілляш, Б. Головін, Л. Струганець, В. Русанівський та ін.

Проблема важливості та значення риторики в новітній науці й суспільстві у цілому опрацьовували у своїх роботах такі дослідники: К. Гайдукевич, Л. Ткаченко; О. Горошкіна, В. Лавренюк, О. Переломова, Н. Середа.

Зважаючи на набутки різних шляхів, засобів і методів з формування мовленнєвої культури, в сучасній професійній педагогічній дійсності не розкрито питання удосконалення техніки мовлення викладача в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Формування мовленнєвої культури в освітньому процесі ЗВО – найважливіше завдання, від вирішення якого залежить не тільки якість професійної діяльності, а й реалізація стратегії освітнього розвитку суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тематики, передбаченої планом науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Освіта дорослих в Україні та світі» (номер державної реєстрації 0119U002443). Автором досліджувався аспект проблеми, пов'язаний із особливостями формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів біологічного факультету в процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження: процес професійної підготовки майбутніх викладачів.

Предмет дослідження: формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів.

Мета дослідження: дослідити особливості формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів та розробити тренінг з удосконалення техніки мовлення в процесі професійної підготовки.

Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади і провідні науково педагогічні підходи щодо формування мовленнєвої культури.
2. Визначити структуру техніки мовлення та дослідити формування риторичної підготовки.
3. Розглянути методики з риторичної підготовки.
4. Експериментально дослідити рівень сформованості риторичної підготовки майбутніх викладачів (на прикладі спеціальності 014 – середня освіта. Біологія)
5. Розробити тренінг з формування техніки мовлення майбутніх викладачів біологічного факультету

Методологічні засади дослідження: складають наукові роботи вітчизняних та зарубіжних фахівців; праці психологів, філософів, педагогів, дослідження, які розкривають певні аспекти проблеми формування мовленнєвої культури майбутніх педагогів.

Теоретичні засади дослідження: теоретичні розробки в галузі адаптації особистості (Б. Г. Ананьєв, В. І. Медведєв, Д.В. Колесов, С.М. Вишнякова, Т.Ю. Дорохова, О.С. Пономарьова, Т.В. Майорова); особистісно-орієнтовані технології (І. Бех, Г.К. Селевко, В. В. Сєріков, К. Роджерс, Р. Даймонд і ін.) практико-орієнтований підхід в освіті (Ю.П. Ветров, А.А. Вербицький, О.Г. Ларіонова, Є.Б. Плотнікова та ін.)

Методи дослідження: для виконання поставлених завдань на етапі дослідно-експериментальної роботи використовувалися такі методи дослідження: вивчення, аналіз і узагальнення науково-методичної, психолого-педагогічної, методологічної та спеціальної літератури за темою даного дослідження; узагальнення та аналіз спостережень з проблеми дослідження.

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося на базі біологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, в якому прийняло участь 10 студентів 2-3 курсу спеціальності 014 – середня освіта. Біологія.

Організація дослідження: дослідно-експериментальна робота проводилася у три етапи упродовж 2021-2022 рр.

На першому етапі вивчався стан досліджуваної проблеми в теорії, визначався концептуальний апарат дослідження.

На другому етапі було проведено анкетування та інтерв'ювання з метою визначення рівнів сформованості риторичної підготовки майбутніх викладачів та розробки тренінгу з техніки мовлення з метою покращення риторичної майстерності майбутніх викладачів.

На третьому етапі аналізувалися та узагальнювалися отримані результати, формувалися загальні висновки.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ході його виконання були отримані конкретні дані про особливості формування мовленнєвої культури студентів 2 та 3 курсу спеціальності 014 – середня освіта. Біологія. Систематизовані знання про процес формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів у ЗВО; виявлено критерії та рівні формування риторичної підготовки студентів, розроблений інструментарій для їхньої діагностики; розроблений тренінг щодо удосконалення техніки мовлення майбутніх викладачів в процесі професійної підготовки.

Практична цінність дослідження полягає у розробці тренінгу з формування техніки мовлення майбутніх викладачів освіти, її результати можуть бути реалізовані в системі професійної підготовки майбутніх викладачів та інших спеціальностей.

Достовірність результатів забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, використанням діагностичного інструментарію, висновків, використанням методів, що адекватні меті, завданням і логіці розробки проблеми; якісним і кількісним аналізом експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні, методичні та практичні результати й загальні висновки доповідалися, обговорювалися й одержали схвалення на:

- 78-й звітній студентській науковій конференції в ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса 2022 р.),
- XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Modern science: innovations and prospects» (м. Стокгольм, Швеція, 16-18.10.2022р)

Публікації. Усачова О.Г. Сутність та особливості техніки мовлення майбутніх викладачів. *The 14th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects”* (October 16-18, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 475 p. С.158-165

Структура та обсяг дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, списків використаних джерел до них, загального висновку, додатків. Повний обсяг дипломної роботи складає сторінки машинописного тексту, з них сторінки основного тексту. В роботі вміщено таблиці. У списку використаних джерел найменувань.

Висновки до розділу I

В контексті дослідження теоретичних основ мовленнєвої культури, ми проаналізували її сутність та структуру.

Поняття «мовленнєва культура» характеризує індивідуальні здібності особистості до оволодіння культурою мови та використання всіх засобів мови у процесі спілкування. Структурними компонентами мовної культури є мотиваційно-ціннісний (розуміння значимості та цінності професійної мовної культури як складової компетентності спеціаліста); когнітивний (теоретичні знання майбутніх бакалаврів про види, правилах, стратегіях, структурі, нормах професійної комунікації та законах мовного спілкування), діяльнісний (практичні мовні вміння та риторичні навички, необхідні реалізації мовної діяльності); етичний (сформованість системи стійких етичних норм мовного поведінки для встановлення та підтримки продуктивного мовного контакту з з урахуванням конкретної ситуації); рефлексивно-оцінний (аналіз та самооцінка результатів мовної діяльності з метою вдосконалення мовної культури). В нашому дослідженні ми більш докладно розглядаємо діяльнісний компонент, що передбачає практичні мовні навички, переважним чином техніку мовлення.

Техніка мовлення має різні визначення та сфери вивчення. Опрацьовуючи педагогічну діяльність нами обрано за основу таке визначення: техніка мовлення – це сукупність елементарних прийомів фонаційного дихання, мовленнєвого голосу та дикції, доведених до ступеню автоматизованих навичок, що дозволяє педагогу з максимальною ефективністю здійснювати мовленнєвий вплив [22,с.2].

Також в роботі окреслено такі поняття: мовлення, педагогічне мовлення, техніка, педагогічна техник, риторична підготовка. Важливо підкреслити, що техніка мовлення є особливим елементом педагогічної техніки в професійній підготовці майбутніх викладачів.

Зазначимо, що в структуру техніки мовлення входять: дихання, голос (сила звуку, шумостійкість, висота, діапазон, тембр, благозвучність, стійкість, гнучкість, сугестивність), дикція (артикуляція та орфоепічне мовлення), інтонація (розподіл пауз, зміна гучності і темпу вимови, модуляція, висота голосу) логічний та словесний наголос, темп, пауза.

Отже, педагогічне мовлення викладача повинно бути поставленим, чітким, гарним, зрозумілим, логічним, тембрально наповненим, емоційно забарвленим для успішної професійно-педагогічної діяльності.

Актуальність педагогічної проблеми пов'язана із формуванням риторичної підготовки. Сучасна українська освіта розвивається в рамках вимог Європейських стандартів, суспільства та стейкхолдерів. Таким чином, майбутні педагоги повинні володіти риторичною технікою, щоб відповідати світовим стандартам успішного фахівця.

Також підкреслимо, що важливою умовою для професійної реалізації є вміння і навички комунікації, самопрезентації, творчості та креативності.

Проаналізувавши доступну інформацію з приводу формування риторики як педагогічної проблеми ми зрозуміли, що вчені зацікавлені у дослідженні якісного формування риторики, ЗВО впроваджують її елементи, але проблема з підготовки майбутніх педагогів із володінням риторики, відповідно до міжнародних стандартів - ще потребує подальшого дослідження та розвитку.

Використання активних та інтерактивних методів, високоякісного контенту, допомагають модернізувати підхід до формування риторичної підготовки. Ефективне вивчення риторики на заняттях складається з таких методів: тренінгові, кооперативні, колективні, професійно ситуативні та впровадження ІКТ. Такі методи дають змогу залучити студента до самостійної роботи і проявити свій потенціал. Риторична підготовка обов'язково передбачає практичне засвоєння знань, тобто студент безпосередньо використовує теоретичний матеріал у професійній діяльності. Спрямовані

заходи на формування риторичної майстерності є важливим впровадженням в освітній процес.

Викладання професійно орієнтованої риторики у ЗВО на основі зазначених підходів та принципів сприяє підготовці кваліфікованих і конкурентоспроможних майбутніх педагогів.

Висновки до розділу II

Отже, як зазначалось вище, нами було проведено діагностування студентів біологічного факультету спеціальності 014 – середня освіта. Біологія з метою виявлення рівня мовленнєвої культури. Головна увага була приділена вивченню рівня за визначеними показниками.

Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2021-2022 навчального року в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова на біологічному факультеті, спеціальність 014 – середня освіта, біологія серед студентів 2 та 3 року навчання. У констатуючому експерименті прийняли участь 10 студентів.

Нами визначені певні рівні сформованості риторичної підготовки: недостатній, базовий, функціональний, креативний. Відповідно до кожного рівня були розроблені компоненти. Діагностичним інструментарієм були: спостереження, анкетування (використали елементи опитувальника для студентів Т. Я Канівіцької), бесіда та інтерв'ювання.

Результати діагностики та спостережень показали, що найвищі результати зафіксовано за аксіологічним компонентом, за винятком показників недостатнього рівня. Найвищий рівень сформованості показали функціональний та креативний рівні, слід зазначити наявність у студентів поглиблене сприйняття значущості риторичних цінностей, вмотивованість та свідоме розуміння значення риторичної підготовки, умінь і навичок для особистісного розвитку та подальшої професійної реалізації, прагнення до вдосконалення риторичних знань, умінь і навичок.

Значно нижчими були результати за знаннєвим компонентом. Особливо це стосується таких показників, як недостатній та базовий рівень. Недостатній рівень зазначає у студентів безсистемний рівень знань з теорії техніки мовлення та їх часткове розуміння. До базового рівня віднесений один студент

який має достатній рівень знань техніки мовлення та відчуває потребу до вдосконалення для подальшої успішної професійної діяльності викладача.

Отримані результати за операційним компонентом також показали низький результат. Особливо це стосується таких показників, як недостатній та базовий рівень. Недостатній рівень зазначає у студентів неспроможність використання складових техніки мовлення на практиці та відсутність чіткої уяви в яких випадках уміло використовувати засоби техніки мовлення для впевненої та виразної вимови.

Отже, на констатувальному етапі експерименту ми зафіксували у студентів високу зацікавленість, вмотивованість та розуміння важливості риторичних знань, проте рівень сформованості знань, умінь і навичок недостатній.

На підставі отриманих результатів нами розроблено тренінгові заняття, спрямовані на удосконалення техніки мовлення майбутніх викладачів в процесі професійної підготовки. Тренінгове заняття складається з 12 вправ, які направлені на розвиток сформованості риторичної підготовки та надає можливість впровадження набутих умінь і навичок у подальшу педагогічну професійну діяльність. Запропоновані тренінгові заняття допоможуть якісно покращити рівень техніки мовлення: раціональне розподілення потоку повітря під час мовлення, яке надає уміння промовляти довгі речення не задихаючись та проводити лекції або виступи не перенапружуючи голосові зв'язки; чітка дикція для зрозумілого викладу матеріалу для слухачів; поставлений голос для виразного мовлення залежно від змісту та його характеру, інтонаційне виділення важливих тез тощо.

Також розроблені тренінгові заняття мають профілактичний ефект щодо запобігання захворюванню голосових зв'язок у майбутній професійній діяльності.

Загальні висновки

Сьогодні, в епоху загальної інформатизації суспільства, виникає потреба підготовки високо кваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати, уміти правильно формулювати думку та представляти її, бути конкурентоспроможними у міжнародній спільноті. Особистість сьогодення накопичує інформацію, формує цілісну систему якостей: культуру мовлення, мислення, культуру спілкування та поведінки, може логічно, правильно, чітко виражати свої думки, – тобто «риторична особистість».

Ми розглядаємо мовленнєву культуру майбутніх викладачів як важливу складову професійного становлення, досконалих риторичних умінь і навичок та сукупності особистісних ораторських якостей. Матеріали проведеного дослідження дозволили нам дійти таких висновків:

Мовленнєва культура, як найважливіший компонент культури особистості, проявляється у розумінні цінності та значущості мовної культури в професійної діяльності, здійснення якісного інформаційного обміну та результативної мовної діяльності з дотриманням норм етичної поведінки на основі теоретичних знань про комплексному застосуванні соціальних, комунікативних, мовних та професійних знань в усному та письмовому мовленні, а також оцінці рівня її розвитку.

Поняття мовленнєвої культури особистості як багатогранної якості особистості, виявляється в успішній професійній діяльності що розкривається через мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, етичний та рефлексивно-оцінний компоненти. В нашому дослідженні ми більш докладно розглядаємо діяльнісний компонент, що передбачає практичні мовні навички, переважним чином техніку мовлення.

Техніка мовлення – це сукупність елементарних прийомів фонаційного дихання, мовленнєвого голосу та дикції, доведених до ступеню

автоматизованих навичок, що дозволяє педагогу з максимальною ефективністю здійснювати мовленнєвий вплив.

Важливими складовими техніки мовлення є: дихання, голос (сила звуку, шумостійкість, висота, діапазон, тембр, благозвучність, стійкість, гнучкість, сугестивність), дикція (артикуляція та орфоепічне мовлення), інтонація (розподіл пауз, зміна гучності і темпу вимови, модуляція, висота голосу) логічний та словесний наголос, темп, пауза.

Проблема формування риторичної майстерності зумовлена підготовкою з культури та техніки мовлення майбутніх педагогів різного профілю. Тобто майбутні викладачі потребують здійснення завдань навчання і виховання, в умінні консультиувати, роз'яснювати, проводити бесіду, діалог та дискусію, здатність переконувати словесно, проведення педагогічних тренінгів і науково-популярних презентацій, публічних виступів тощо. Актуальність питання сформованості тісно пов'язана з відсутністю практичної діяльності освітньої бази з підготовки риторичної майстерності в ЗВО загалом. Лише одиниці ЗВО в Україні мають дисципліни з формування риторичної майстерності.

Формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів у процесі професійної підготовки ЗВО може модернізуватися та перейти на вищий рівень завдяки сучасним методикам і технологіям навчання, сформованості високоякісного контенту, розробці та використанню ефективної методики формування риторичної майстерності. Розглянуто такі методи: тренінгові, кооперативні, колективні, професійно-ситуативні та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Розроблений нами критеріальний підхід до діагностики риторичної підготовки та техніки мовлення майбутніх викладачів передбачає 3 компонента: аксіологічний, знаннєвий, операційний. Кожен компонент характеризується за 4-ма рівнями сформованості риторичної підготовки: недостатній, базовий, функціональний, креативний. Констатувальний експеримент щодо результатів діагностики рівнів мовленнєвої культури

студентів засвідчив, що найвищі результати зафіксовано за аксіологічним компонентом. Найвищий рівень сформованості показали функціональний та креативний рівні. Наявність у студентів поглибленого сприйняття значущості риторичних цінностей, вмотивованість та свідоме розуміння значення риторичних знань, умінь і навичок для особистісного розвитку та подальшої професійної реалізації, прагнення до вдосконалення риторичних знань, умінь і навичок. Значно нижчими були результати за знаннєвим компонентом. Це стосується показників недостатнього та базового рівня. Рівень студентів зазначає безсистемний рівень знань з теорії техніки мовлення та їх часткове розуміння. Операційний компонент також показав низький результат. Особливо це стосується таких показників, як недостатній та базовий рівень. Рівень студентів зазначив неспроможність використання теоретичного матеріалу на практиці та часткова відсутність чіткої уяви в яких випадках уміло використовувати засоби техніки мовлення для впевненої та виразної вимови.

З метою формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів в процесі професійної підготовки нами розроблений тренінг направлений на розвиток сформованості техніки мовлення, який надає можливість впровадження набутих умінь і навичок у подальшу педагогічну професійну діяльність.

Подальша розробка обраної нами теми може бути впроваджена в таких напрямках:

- більш детальна діагностика техніки мовлення та особливостей студента та її врахування у процесі формування мовленнєвої культури;
- подальший пошук методик/тренінгів, на основі яких можна було б формувати всебічну сформованість з риторики на основі поставлених завдань;
- пошук ефективних шляхів формування мовленнєвої культури майбутніх викладачів залежно від поставлених цілей або досягнень техніки мовлення та особливостей освітнього процесу факультетів вищої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович, С. Д. Мовленнєва комунікація : підручник для студ. Вузів / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 472 с. ISBN 966-8365-59-3: 32.00.
2. Баран Н. А. Значущість формування риторичних умінь майбутніх філологів у процесі фахової підготовки. Веб-сайт : URL: http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/1452/3/Znachushchist_formuvannia.pdf. (дата звернення: 12.11.2022).
3. Барахтян М. М. Роль риторичної освіти у формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя : Збірник наук. пр. Педагогічні науки, *Випуск 139*. 2018. С. 3
4. Бартенєва І. О., Богданова І. М. Авторський колектив посібника. Веб-сайт : URL: https://pidru4niki.com/16850303/pedagogika/pedagogichna_tehnika_vchitelya
5. Безпалько О. В. Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної роботи. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2004. №1. С. 22–28.
6. Бех І. Виховання особистості: сходження до духовності : наук. видання. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
7. Бондаренко Ю. В. Формуюче оцінювання у навчанні іноземної мови дітей дошкільного віку. Веб-сайт : URL: <https://www.psyh.kiev.ua>(дата звернення: 06.11.2022).
8. Боровик Л. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників: теорія і практика: монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. 292 с.
9. Боровик Л. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників: теорія і практика : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. 292 с.

10. Будянський Д. В. Напрямки використання здобутків риторики в процесі розвитку риторичної культури викладача вищого навчального закладу. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Вип. 1 (40). С. 38–41.
11. Бутенко Л. Л., Ігнатович О. Г. Сходинки до педагогічної майстерності : словник з курсу «Основи педагогічної майстерності» Старобільськ, 2015. 61 с.
12. Вейландє Л.В.-В. Концептуальні методологічні підходи до формування базових компетентностей магістрів спеціальності 011 «Освітні. Педагогічні науки». *Інтеграційні процеси та перспективи розвитку вищої освіти: зб.наукових праць. Частина друга*. К.: Вид-во нац.авіац.ун-ту «НАУ-друк», 2017. Вип.2. С. 132-143
13. Вейландє Л.В.-В. Проблема педагогічної освіти у класичних університетах. *Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"* - Додаток 1 до Вип. 36. Том VI (68): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К. : Гнозис, 2016. С.142-151.
14. Волкова Н. П. Технологія колективних творчих справ як засіб реалізації інтерактивної взаємодії в навчальному процесі вишу. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013, Вип. 32 (85). С. 512–520.
15. Ворон О. Методологічні аспекти зростання професійного потенціалу керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 4 (80). С. 7–10.
16. Голуб Н. Б. Ефективні методи і засоби навчання риторики майбутніх учителів. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки». Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2008. Вип. 25. С. 31– 35.

17. Голуб Н. Б. Теоретико-методичні засади навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 38 с.
18. Горяєва В. М. Педагогічна техніка. *Методичні рекомендації* : НПУ, 2006. С. 7-9.
19. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навч. посіб. / за ред. Гуревича Р. С. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с.
20. Долженко С., Рібцун Ю. Концептуальні засади вивчення мовленнєвої діяльності з позицій психолінгвістичного підходу / Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченкає нац. а. пед. наук України, Київ. 2020.
21. Доцент Кардаш І. М. Засоби діагностики навчальних досягнень студентів з дисципліни риторики, культури та техніки мовлення вихователя : навч. посб.. МНУ ім. В. О. Сухомлинського . С. 30.
22. Дяченко В. І. Ярошенко І. В Шляхи удосконалення техніки мовлення педагога. Чернігів, 2017 с. 2.
23. Залюбівська О. Б. Інтерактивна технологія формування риторичної культури майбутніх викладачів вищої школи. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2018. № 5. С. 105–113.
24. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність : підручник. / за ред. Зязюна І. А. – 2-ге вид. 2004. 422 с.
25. Інформаційно-комунікаційні технології у професійно-технічній освіті : монографія / А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія та ін. ; за ред. Гуржія А. М. У 2 частинах. Ч. 1. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 412 с. URL: <https://uchika.in.ua/navchalenij-posibnik-ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-dvz.html?page=3>(дата звернення: 01.12.2022).
26. Калюжна Т. Г. Культура педагогічного мовлення. Київ. 2011 С. 5-6.

27. Каменєва Т. В. Мовленнєва майстерність та техніка мовлення / [Збірник наук. праць. - Випуск 2 Вісник психології і соціальної педагогіки](#). Київ, 2010. Веб-сайт : [URL:http://www.psyh.kiev.ua](http://www.psyh.kiev.ua) (дата звернення: 02.11.2022).
28. Конівіцька Т. Я. Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти : дис.. Львів, 2020. 16-34 с.
29. Конівіцька Т. Я. Особливості методики формування риторичної компетентності майбутніх психологів. *The scientific heritage*. 2019. № 42, vol. 4. P. 15–19.
30. Конівіцька Т. Я. Риторична складова професійної компетентності майбутніх психологів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер». 2017. Вип. 49. С. 38–122.
31. Конівіцька Т. Я. Формування риторичної компетентності як невід’ємний аспект професійної реалізації фахівця. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф. Кривий Ріг, 15 лютого 2018. С. 197–200.
32. Коханова О. Проблема культури педагогічного спілкування в умовах інформатизації освіти. Київ. 2020. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2104>(дата звернення: 17.11.2022).
33. Куньч З. Використання елементів тренінгу під час практичних занять з риторики. *Мова і культура*. 2014. Вип. 17, т. 5. С. 143–148.
34. Куньч З., Вознюк Г. Культура мовлення як невід’ємний аспект курсу риторики для аспірантів. *Інформація, комунікація, суспільство 2017* : матеріали 6-ї Міжнар. наук. конф. ICS-2017, смт. Славське, 18–20 травня 2017. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017.
35. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. *Риторика* : підручник. Львів, 2016. 496 с.

- 36.Ласківська Ю. О. Формування риторичних умінь у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи : Кваліфікаційна робота. Чернівці, 2021. 7-21 с.
- 37.Мамчур Л. Формування мовно-риторичної компетентності майбутнього вчителя-словесника. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. зб. наук. пр. Уманського державного педаг. ун-ту ім. П. Тичини. зб. наук. пр. Умань. ФОП Жовтий О. О., 2013. Вип. 8., Ч. 2. С. 182–186.
- 38.Мафтин Л. Риторика навчально-методичний посібник. Чернівці. 2020.
- 39.Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика : навч. посіб. Вища школа. 2006. 311 с.
- 40.Мацюк З. С. Основи мовленнєвої діяльності : роб. пр. Луцьк : СЛУ ім. Л. Українки , 2015.С. 6.
- 41.Михнюк М. І. Педагогічне мовлення як важлива складова професійної культури викладача спеціальних дисциплін. 2012. с. 3.
- 42.Нищета В. Теоретико-методологічне обґрунтування риторичного підходу до навчання мови в школі. *Наук. зап. НУ «Острозька академія». Серія «Філологічна»* : зб. наук. пр. Острог : Вид-во НУ «Острозька академія». 2015. Вип. 57. С. 207–210.
- 43.Нищета В. А. Інноваційний аспект риторизації шкільної мовної освіти. *Розвиток науки педагогіки та психології у сучасних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, Україна, 28–29 жовтня 2011. С. 80–81.
- 44.Нікітіна А. В., Барилова Г. К., Кравченко М.В. Риторика : навчальний посібник. Старобільськ, 2021. 99 с. веб-сайт : URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8687/1/ritorika.pdf>(дата звернення: 04.12.2022).
- 45.Олійник Ю. С. Комплекс вправ з техніки мови та методичні рекомендації до їх виконання. Харків. 2020. URL: <https://vseosvita.ua/library/kompleks-yprav-z-tehniki-movi-ta-metodicni-rekomendacii-do-ih-vikonanna-363716.html>(дата звернення: 15.10.2022).

46. Онуфрієнко Г. С. Мовна комунікація в умовах сучасної освітньої парадигми: веб-сайт : URL : <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=17853&chapter=1> (дата звернення: 25.07.2018).
47. Павлова В.В., Нагорна Н.В. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в процесі магістерської підготовки. «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», «Психологія», «Медицина»). К.: 2022. № 9(14) 2022. с. 336-349.
48. Паламарчук Л. М. Особливості педагогічного мовлення вчителів природно-математичних дисциплін як засобу навчально-мовленнєвої взаємодії з учнями : Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 35. Тернопіль 2015. С. 131-135.
49. Пасинок В. Г. Теоретичні основи мовленнєвої підготовки вчителя: монографія. Харків : ІМІС, 2001. 280 с.
50. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч. посіб. Упор.: І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.. За ред.. І. А. Зязюна. Вища школа. 2008. 462 с. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Oa nFF68hJ0sJ:https://mmk.edu.vn.ua/uploads/images/articles/krok/dustanc/tema_1.doc&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 01.11.2022).
51. Пінчук Ю. В. Риторика, культура та техніка мовлення колекційного педагога риторика. 2015. С. 87-108.
52. Прокоф'єва Л. Б., Вейландє Л. В.-В. Критерії оцінювання якості та ефективності освіти в умовах дистанційного навчання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Вип.82. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи». Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Випуск 82. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С.27-31.
53. Римашевський Ю. Якби хтось навчив нас правильно спілкуватися... *Дзеркало тижня*. 2009. № 22, С. 19–26.

54. Руденко Л. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах: монографія. Львів: Край, 2015. 344 с.
URL : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=224> (дата звернення: 17.07.2022).
55. Савич Л. Культура мовлення вчителя : аналіз наукових розвідок О. М. Біляєва // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2010. №2.
56. Тимофієнко Н. В Психологічні вимоги до звуковимови у педагогічному спілкуванні. 2020. URL: http://www.newlearning.org.ua/system/files/sites/default/files/zagruzheni/tymofienko_natalia_2020.pdf (дата звернення: 02.11.2022).
57. Ткаченко Т. В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів. Харків, 2016. С. 46.
58. Требін М. П., Клімова Г. П., Осипова Н. П. Ораторське мистецтво : підручник / 0-37 та ін.; за ред. М. П. Требіна і Г. П. Клімової. - Х.: Право, 2013.-208 с. URL: <http://ftplec.nlu.edu.ua>(дата звернення: 16.11.2022).
59. Усатий А. В. Формування риторичної культури майбутнього вчителя словесника // Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / Кучерук О. А., Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. та ін. ; за ред. О. А. Кучерук. – К.: КНТ, 2016. – 258 с. - С. 217-229.
60. Федюк Г. З Розвиток педагогічної майстерності вчителів природничих предметів у процесі неперервного професійного. Львів, 2019. С. 102-103.
61. Феррацці К. Ніколи не їжте наодинці та інші секрети успіху завдяки широкому колу знайомств. Харків. 2018. 350 с.
62. Ханікянц О. В. Педагогічна майстерність учителя фізичної культури. Педагогічна техніка, її компоненти : навч. посіб. Львів, 2018. С. 2- 9.
63. Цокур О.С. Науково-педагогічна (асистентська) практика як детермінанта професійного самовизначення студентів в статусі викладачів закладу вищої освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки*. Ізмаїл, 2020. Вип.46. С.221-228.

64. Чепіга І. П. «Ключ розуміння» Іоанікія Галятовського – видатна пам'ятка української мови XVII ст. Ключ розуміння / Галятовський І. ; підгот. до вид. І. П. Чепіга. Київ : Наук. думка, 1985. С. 5–51.
65. Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога. *Матеріали регіональної науково-методичної конференції: 2008 рік. 27 березня 2008 р.* Житомир : Вид- ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 192 с.
66. Штепа О. Г. Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. Г. Штепа. К., 1996. 24 с.
67. Щербакова О. А. Ознаки риторикознавчої компетенції викладачів кафедр соціально-гуманітарного профілю у контексті вимог академічного красномовства. *Проблеми освіти.* 2014. Вип. 78. Ч. 2. С. 268–273.
68. Щербакова О. А. Про особливості викладання курсу «Риторика»
69. Янц Н. Риторична компетентність як складова професійної компетентності соціального педагога. *Гуманітарний Вісник ДВНЗ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький.* 2014. Вип. 33. С. 174–183.
70. Berlin J. Rhetoric and Ideology in the Writing Class. *College English, Vol. 50, N 5. (Sep., 1988). P. 477–494.*
71. Burke K. A. *Rhetoric of Motives.* University of California Press, 1969. 340 p.
72. Douglas W. *Criteria of Rationality for Evaluating Democratic Public Rhetoric.* State University Press, 2004. P. 295–330
73. Liudmyla Tymchuk, Inna Kovalenko, Lilia Vieilandie, Lyubov Prokofyeva, Olha Rasskazova, Yana Topolnyk *Andragogy: Searching for Ways to Improve the Educational Process in Educational Institutions for Adults. [Vol. 14 No. 1Sup1 \(2022\): Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala](#)*
74. MacDonald M. J. *The Oxford Handbook of Rhetorical Studies.* New York : Oxford UP, 2017. 819 p

75. Palshkov, K., Kochubei, O., Tsokur, O., Tiahur, V., Tiahur, L., Filimonova, T., & Kuzminskyi A. The Role of Fundamentalization of Education in Improving the Future Specialists Professional Training with Usage of Multimedia Technologies. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 2022(9), 95-102.
76. TED ideas worth spreading: веб-сайт: URL: <https://www.ted.com/> (дата звернення: 07.10.2022).
77. Ted-Ed Clubs : веб-сайт : URL: <https://ed.ted.com/> (дата звернення: 07.10.2022).
URL: [https://lib.iitta.gov.ua/165932/1/2012_2_05\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/165932/1/2012_2_05(1).pdf) ua/ (дата звернення: 02.11.2022).